

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
Помиткіної Любові Віталіївни
на дисертацію Дем'яненка Анатолія Миколайовича
«Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у
громадських об'єднаннях», подану на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю
011 Освітні, педагогічні науки

Детальний аналіз дисертації Дем'яненка А.М. «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, дозволяє сформулювати висновки щодо актуальності, наукової новизни отриманих результатів, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, вірогідності і практичного значення проведеного дослідження.

Актуальність теми дисертаційної роботи

У досить непростих соціально-економічних умовах відбуваються сьогодні процеси розвитку особистості в Україні, у контексті яких дуже важливим є становлення правового виховання підлітків. Увагу до цього процесу виявляють представники багатьох країн, що знайшло вираження як у міжнародних, так і в національних нормативно-правових документах, а саме: Загальній декларації прав людини (1948), Декларації прав дитини (1959), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), Конвенції про права дитини (1989), Декларації і програмі виховання

громадян у дусі демократії, заснованої на усвідомленні ними своїх прав і обов'язків (1999), Конституції України (1996), Законах України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), Указах Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019), «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» (2021) та інших.

Важливе значення для наукового пошуку є питання впливу лідерів суспільної думки на підлітків у різних країнах, взаємозв'язок діяльності громадських об'єднань у сфері підліткових правопорушень, проблеми спільного подолання підліткової злочинності для добробуту суспільства, прояви конфліктів між громадськими рухами. Останні в сучасній Україні набувають усе більшої значущості, адже багато з них мають потужний потенціал і певний досвід правовиховної та правоосвітньої роботи з підлітками, що вкрай потрібно для розбудови громадянського суспільства.

Трансформації громадських об'єднань як позаосвітніх соціальних спільнот відбуваються у відповідності із зміною правового світогляду суспільства, розширенням правового мислення кожної особистості, а також появою різноманітних політичних, соціально-економічних чинників, що привертає увагу вчених, зокрема, стосовно питань правової освіти населення та її впливу на майбутнє покоління.

З огляду на зазначене дисертація Дем'яненка А.М. спрямована на пошук нових організаційно-педагогічних умов правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях, є актуальним дослідженням.

Наукова новизна отриманих результатів

Наукову новизну викладено аргументовано. Дисертантом *уперше*: комплексно концептуалізовано потенціал, можливості та межі громадських об'єднань у правовому вихованні підлітків; визначено та обґрунтовано три організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях (застосування аксіологічних ідей та концепцій

філософії правового виховання, правової педагогіки у вихованні підлітків; організація когнітивно-комунікативної взаємодії і спілкування як засобу підвищення рівня правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; урахування вікових особливостей та світоглядно-ціннісних змін підлітків, які «вростають» у правову культуру суспільства); *уточнено*: теоретичне положення про зміст і структуру правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; *виявлено*: критерії, показники та рівні правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; *уведено в науковий обіг*: факт наявності впливових чинників, що зумовлюють особливості організації процесу правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях; *дістали подальшого розвитку*: зміст, загальні і специфічні принципи, форми і методи правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях.

Елементи наукової новизни сформульовано коректно, їх кількість і кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, обґрунтовані належним чином, що відповідає вимогам до досліджень, поданих на здобуття ступеня доктора філософії. Зазначене досягається завдяки використанню потужного методологічного апарату, ґрунтовного аналізу літературних джерел, застосуванню методів науково-педагогічного дослідження (теоретичний, емпіричний, педагогічного експерименту, методів математичної статистики).

Аналіз рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати дотримання здобувачем академічної доброчесності, відсутність у роботі академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Використані ідеї, результати, цитати супроводжуються належними

посиланнями на джерела. Зазначене відповідає вимогам п. 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії».

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Основний зміст дисертації відображено у трьох розділах.

У першому розділі Дем'яненко А.М. уточнив теоретичні поняття, пов'язані з правовим вихованням особистості. Проаналізував українські і зарубіжні джерела, які містять матеріали щодо правосвідомості, правомірної поведінки, особистості як детермінанти правового виховання підлітків. Питання правового виховання пов'язані, зокрема, з питаннями правопорядку й законності, необхідності й корисності суспільству, моральності людства тощо. У розділі наголошено на важливості тих правових проблем, із якими стикаються підлітки в період дорослішання – як на фізіологічному, так і на моральному рівнях.

У другому розділі схарактеризовано структуру правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях. Визначено основні критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінковий) та їх показники для діагностики загального стану правової вихованості.

У розділі схарактеризовано три рівні правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях – високий, середній, низький, що були визначені на підставі розроблених критеріїв та їх показників.

У третьому розділі схарактеризовано особливості проведення експериментального дослідження, визначено його основні етапи, мету і завдання, виділено компоненти підвищення рівнів правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях (цільовий, мотиваційний, змістовний, контрольньо-корегувальний, результативний).

Розроблено організаційно-педагогічні умови підвищення рівня правової вихованості підлітків, а саме: 1) застосування аксіологічних ідей та філософських концепцій правового виховання, правової педагогіки у

вихованні підлітків; 2) організація когнітивно-комунікативної взаємодії і спілкування як засобу підвищення рівня правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; 3) урахування вікових особливостей та світоглядно-ціннісних змін, яких зазнають підлітки, що «вростають» у правову культуру суспільства.

Робота містить ґрунтовні висновки до кожного розділу і завершується розгорнутими загальними висновками.

Виходячи з аналізу рукопису, робимо висновок, що автором досягнуто мету дослідження і дисертація є завершеною кваліфікаційною працею та відповідає чинним вимогам до дисертації, поданих на здобуття ступеня доктора філософії.

Значення отриманих результатів для науки і практики та рекомендації щодо їх використання

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення. Результати дослідження впроваджено в роботу громадських об'єднань: Громадської організації «Багатодітних родин» «Древо», Благодійної організації «Благодійний Фонд «Агапе Україна», Маріупольського Благодійного Фонду «Пілігрим», Громадська організація «Батьківський захист».

Практичне значення полягає в можливості створення методологічної бази освітніх проектів на засадах теоретичних положень роботи для організаційно-методичного супроводу процесу правового виховання підлітків у закладах позашкільної освіти, доповнення концепції громадянської освіти та концепції неформальної освіти. Матеріали дисертації можуть бути використані для проведення правових заходів, акцій, занять із підлітками в різних громадських об'єднаннях, для оцінювання рівня правової вихованості підлітків у цих організаціях, розширення практикумів із правової педагогіки, а також під час викладання дисциплін «Основи правових знань»,

«Правознавство» у закладах вищої освіти. Розроблена методика оцінювання правовиховної роботи з підлітками може застосовуватися керівниками громадських об'єднань для ухвалення рішень щодо покращення цього напрямку виховання. Матеріали та узагальнені результати дослідження стануть у пригоді працівникам позашкільних закладів освіти для укладання спецкурсів та експериментальних програм тощо.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях

Результати дослідження апробовано в доповідях на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, висвітлено в Результати дослідження відображено в 12 публікаціях (2 з них – у співавторстві), з них 4 статті – у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття англійською мовою – в закордонному періодичному журналі в Празі, 7 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій України, Польщі.

Представлені наукові публікації автора можуть бути зараховані за темою дисертації. Отже, повнота висвітлення наукових результатів відповідає вимогам п. 11 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії».

Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи зміст і структуру дисертаційного дослідження Дем'яненко Анатолія Миколайовича загалом позитивно, вважаємо доцільним звернути увагу на окремі недоліки, а саме:

1. У роботі приділено значну увагу вирішенню проблем правового виховання підлітків у громадських організаціях в Україні. На нашу думку, слід уточнити, які на сьогодні існують найкращі практики проведення такої роботи у провідних країнах світу.

2. У дисертаційному дослідженні визначені «критерії», «показники» та «рівні» правового виховання підлітків. Як відомо – критерій (за методологією науки) – це здатність розрізнення, засіб судження, мірило,

вимога, випробування для визначення або оцінки людини, предмета, явища, ознака взята за основу класифікації. Однак, на нашу думку те, що дисертант називає критеріями, скоріше є компонентами правового виховання (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінковий), оскільки критерій відповідає за міру розвитку того чи іншого показника. Тобто, критерієм розвитку когнітивного компонента могло б стати свідоме ставлення до набуття знань тощо.

3. На нашу думку, теоретичний аналіз перевищує вимогу до необхідних сторінок, оскільки дисертація містить 91 стр. першого розділу і разом з теоретично-методологічним другим розділом складає 121 сторінки. Це загалом вплинуло за перевищення основного тексту дисертації (218 ст.).

4. Дисертаційна робота виграла б, якби у третьому розділі в підрозділі 3.1. чітко був прописаний формувальний експеримент, та був би поданий тематичний план, з якого видно було б, що проводилося з респондентами. А подані тут вправи краще було б розмістити у додатках, що знову ж таки зменшило б кількість сторінок основного тексту.

5. У дисертації наявні незначні стилістичні помилки.

Зазначені недоліки, рекомендації не впливають на наукову вагомість і практичну значущість проведеного дослідження.

Загальний висновок

Аналіз наданого рукопису та опублікованих праць дає підстави для висновку, що дисертація Дем'яненко А.М. «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і практичне значення та заслуговує на позитивну оцінку.

Дисертаційна робота відповідає пп. 9-18 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608) та вимогами наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30021), а її автор Дем'яненко Анатолій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри авіаційної психології
Національного авіаційного університету

Л.В. Помиткіна

Л.В. Помиткіна
в а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету

Анатолій Дем'яненко